

Caroline Campbell

PUTEREA ARTEI

ISTORIA LUMII ÎN 15 ORAȘE

traducere din limba engleză de
MIHAI MOROIU

CUPRINS

Introducere	7
1. Babilon: reziliență. 1800–323 î. Hr.	15
2. Ierusalim: credință. Secolul al X-lea î. Hr.	35
3. Roma: încredere în sine. Secolul I d. Hr.	61
4. Bagdad: inovație. Secolul al VIII-lea d. Hr.	87
5. Kyoto: identitate. Secolul al XI-lea d. Hr.	113
6. Beijing: hotărâre. 1400–1450 d. Hr.	145
7. Florența: competiție. 1430–1500	171
8. Benin: comunitate. 1500–1700	211
9. Amsterdam: toleranță. 1650–1700	239
10. Delhi: invidie. 1670–1730	271
11. Londra: avariție. 1800–1900	301
12. Viena: libertate. 1900–1914	331
13. New York: rebeliune. 1929–1970	359
14. Brasília: iubire. 1956–1980	389
15. Pyongyang: control. 1953–2000	415
Concluzie	436
Mulțumiri	439
Bibliografie selectivă	442
Indice	455

INTRODUCERE

În primăvara anului 1518, artistul renescentist Michelangelo Buonarroti a vizitat Pietrasanta din Toscana, la nord de Lucca, în toiul unor certuri furtunoase cu papa Leon al X-lea. Michelangelo venise în acest retras oraș de coastă în căutare de marmură pentru un important contract destinat papalității, mai exact fațada bisericii florentine San Lorenzo. Cei doi bărbați, născuți într-un interval de mai puțin de un an, se cunoșteau din copilărie. San Lorenzo era biserica de parohie a familiei lui Leon, iar papa era extrem de implicat în proiect. Însă Michelangelo nu ținea deloc să se aplece la Pietrasanta. Îi spunea fratelui său: „Să încerci să domesticești acești munți și să impui un meșteșug și cum ai încerca să scoli pe cineva din morți.” Considera că piatra cea mai potrivită pentru ce avea de făcut se găsea la scurtă distanță, pe malul mării. Papa nu era de acord, și în ciuda mai multor dispute violente, Michelangelo a fost forțat să urmeze instrucțiunile patronului. A fost doar unul dintre numeroasele incidente de acest fel din îndelungata carieră a artistului, iar privind retrospectiv știm că ar fi făcut mai bine să evite asemenea

confruntări, deoarece planul s-a dovedit a fi zadarnic; după cinci sute de ani, San Lorenzo se prezintă tot fără fațadă.

Însă furia l-a împins pe Michelangelo să creeze o altă operă de artă, pe care nu a considerat-o neapărat o izbândă. Pe spatele unei scrisori datate 15 martie 1518 se găsește o listă de cumpărături scrisă ordonat și perfect lizibil. Este însoțită de o serie remarcabilă de schițe, de dimensiuni tot mai mari, ale produselor înșiruite. Putem presupune că servitorul lui Michelangelo nu știa să citească prea bine, prin urmare desenele îi arătau limpede ce trebuia să cumpere. Ceea ce s-a păstrat, așadar, este viziunea artistului asupra unui meniu simplu, pentru el și un număr de oaspeți. Era în Postul Mare și prin urmare carnea nu figura pe listă, însă preparatele din pește și legume alese de Michelangelo promiteau un deliciu. Dorea să mănânce tortelli (paste umplute, rămase o specialitate în acea zonă), hamsii (ne găseam în plin sezon) și hering, probabil murat sau afumat, și importat din nordul Europei, cu o salată, spanac, fenicul și chifle, alături de ulcioare de vin. Deloc surprinzător, artistul era preocupat de cum urma să fie servită mâncarea. Salata se afla într-un bol mare și larg, cu bază îngustă, cozile hamsiilor erau aranjate în așa fel încât să iasă peste marginea vasului pentru servit, în vreme ce heringul se răsfăța elegant pe o farfurie generoasă.

Până și geniile – și dacă sunteți de acord cu acest concept, Michelangelo era fără îndoială unul dintre ele – trebuie să mănânce. În ciuda succesului său, nu era scutit de detalii banale și uneori plicticoase, de care se îngrijea cu cea mai mare atenție. Artistul care ne dă prilejul să ne înălțăm și să coborâm odată cu imaginația sa, de la facerea omenirii de pe plafonul Capelei Sixtine până la sufletele întemnițate ale sclavilor săi din marmură, și-a petrecut o bună parte din viață cu discuții în jurul banilor, apoi despre îngrijirea familiei sale lărgite, cu plângeri legate de colegi, încleștări cu patronii și griji legate de cumpărături.

Artiștii, la fel ca oamenii de rând, trebuie să se împace cu împrejurările domestice, cu evenimentele pe care nu le pot controla (să ne gândim numai că mulți au îndurat neplăceri mult mai grave decât refuzul de a primi marmura preferată).

Răsfoind majoritatea tratatelor de istoria artei, cititorul poate fi iertat dacă și-a închipuit că marii artiști nu ar fi tot ființe umane obișnuite sau robii constrângerilor care ne limitează pe noi toți – bani, oameni și evenimente externe. Aceste tratate preferă să lase să se înțeleagă că talentul excepțional al artiștilor le-ar asigura șansa de a-și urma traiectoria și misiunea lor unică, așa ca zeii, și nu ca muritorii de rând. De asemenea, sugerează că, deși vag unite prin influențe, ucenicie sau stil, carierele artiștilor se desfășoară într-o relație reciprocă ordonată, ca parte a unei narațiuni dominante și evolutive definite prin etichete referitoare la perioadă – cum ar fi medieval și baroc – și încărcate de „...ism” – manierism, impresionism, cubism, modernism, postmodernism. Desigur, plasarea în anumite perioade și termenii care le descriu ne sunt de mult ajutor, îngăduindu-ne să îi așezăm pe artiști într-un context istoric și în categoria cuvenită, ca să putem constata apoi că un număr de indivizi au avut scopuri și motivații comune. Și, mai mult de atât, că expresia artistică a avut permanent tendința să urmărească în diverse momente temporare anumite modele și mode, însă utilitatea lor nu ar trebui să ne împiedice să vedem problemele pe care le produc.

Una dintre cele mai persistente este ideea că trebuie să cunoști acele cuvinte și concepte ca să înțelegi arta, când, de fapt, nu ai nevoie decât de ochii sau de mintea ta ca să începi să te gândești la o operă de artă. Artă nu este ceva nou, ci există de când sunt și oamenii. Face parte din structura vieții noastre, începând de la clădirile în care trăim și muncim, de la străzile pe care mergem și de la obiectele pe care le folosim în fiecare clipă. Suntem cu toții cât se poate

de bine antrenați să privim arta și să-i analizăm înțeleșurile. Mai mult de atât, granițele artei sunt nebănuite, deoarece se poate face artă pentru artă, de pildă picturi sau sculpturi, sau artă cu scop funcțional, ne gândim aici la piese de ceramică și de mobilier, sau cu scopuri mai largi, de natură culturală, socială ori religioasă.

Dar nu trebuie să judecăm stilul artistic în izolare, deoarece am lăsa să se înțeleagă că artiștii nu erau preocupați de ceea ce reprezentau în imaginea, în obiectul sau în construcția lor, și nici de funcția operei în sine. Contextul – ce semnificație au anumite lucruri și la ce sunt ele folosite – este la fel de important ca aspectul. Să luăm, de pildă, *Olympia*, pictura lui Édouard Manet, expusă pentru prima dată public la Salonul de la Paris, în 1865. O analiză a acestei lucrări ar evidenția tușele expresive ale lui Manet, înclinația pentru suprafețe pictoriale vii, sumare, și interesul lui față de opera pictorilor gestuali mai vechi, ca Velázquez și Tițian, ale căror lucrări le admira și le studia, în special pe cele reprezentând femei frumoase. Toate astea sunt adevărate. Dar, mai mult decât maniera în care a pictat, subiectul atacat de Manet a stârnit scandal în jurul tabloului *Olympia*, la vremea aceea. Tabloul a fost expus special la înălțime în Salon, în așa fel încât vizitatorii critic combativi să nu îl deterioreze. Prin convenție, arta era rezervată idealurilor, nu realității, și unii au rămas deosebit de dezgustați că Manet descriesese o femeie reală, Victorine Meurent, ca să personifice o zeiță, înconjurată de accesoriile unei prostituate. Lumina albă artificială îi dădea feței un aer acru și pielii un aspect bătrânicos. Și femeia, și pictura erau urâte, nu ademenitoare. Dacă Victorine era menită să reprezinte o Venus, zeița iubirii, modernă, rezultatul sugera stricăciunea și lipsa de sensibilitate a societății contemporane.

În volumul de față, am urmărit să aduc alături stilul, semnificația și contextul, să scriu o istorie care să aibă în

Édouard Manet, *Olympia*, 1865 d. Hr., ulei pe pânză, 130.5 x 191 cm.
Musée d'Orsay, Paris, RF 644. RMN-Grand Palais /Dist. foto SCALA, Florența

miezul ei lumea materială. Unii istorici nu se lasă convinși că obiectele, clădirile și imaginile furnizează dovezi utile ale trecutului. Își fac griji în ce privește subiectivitatea lor, în comparație cu cuvântul scris sau rostit. Însă o asemenea sursă obiectivă nu există, iar documentele nu sunt cu nimic mai puțin părtinitoare, sau mai subiective, decât oricare produs omenesc. Artă își câștigă puterea prin capacitatea de a ne aprinde și impulsiona emoțiile. Fiind capabilă să facă apel la ființa noastră interioară, ne poate oferi consolare și atașament, legându-ne de oameni și de trăiri departe de noi în timp și în spațiu. La fel cum dinspre latura emotivă este capabilă să ațâțe neînțelegerea și divergența de păreri, amplificându-ne stinghereala, furia sau violența. Crescând în Irlanda de Nord, în timpul Tulburărilor (*Troubles*), am devenit cât se poate de sensibilă la această chestiune. Artă este periculoasă și ne poate influența în maniere viguroase și uneori de necontrolat. Dar, în același timp, are calitatea unică de a ne apropia de oamenii și de lumile din trecut. Ținând în mână o

piesă din ceramică, privind o pictură sau admirând o clădire devenim fizic conștienți de cei care au făcut aceiași lucru înaintea noastră și de similitudinile dintre noi, dar și de diferențe.

Arta, la fel ca viața, ține de interacțiunea dintre oameni și societate, iar artiștii, dintotdeauna, au fost nevoiți să interacționeze cu lumea în largul ei. Condițiile mai ample în care s-au găsit – inclusiv greutățile și frustrările – au asigurat stimulul pentru producția lor artistică. Iar arta, deși s-a făcut peste tot, a fost în primul rând legată de orașe. Astăzi, peste jumătate din populația lumii trăiește în centre urbane mari, iar până în 2050 – dacă va continua tendința actuală – mai bine de două treimi dintre noi vom fi orașeni. Viața din orașe nu este întotdeauna civilizată, însă începând din mileniul al VIII-lea î. Hr. au apărut făclii ale creativității și dinamismului artistic. Cetățile adună laolaltă oameni din multe locuri și medii; generează spirit de competiție; și bogăția concentrată în ele le asigură oamenilor posibilitatea să facă și să patroneze artă. Nicăieri nu găsim un stimul sau o interacțiune mai intensă. Indiferent dacă iubim sau urâm orașele, ne putem cu toții identifica bine cu ele.

Acest volum reunește poveștile a cincisprezece orașe în momente ale istoriei lor, care au coincis cu o intensă activitate creatoare, alături de cincisprezece dintre calitățile și emoțiile care ne fac oameni. Textul urmărește să explice cum erau aceste orașe și forțele care le-au modelat. În fiecare capitol am ales câteva obiecte care exemplifică realizările artistice deosebite ale aceluși loc și ale aceluși timp. Motivația mea a fost să scriu o istorie a artei având în centrul ei oamenii, făcătorii și utilizatorii de artă, dar care să explice și contextele sociale, culturale, politice și economice în care au lucrat artiștii. Vreau să spun povestea oamenilor, la fel ca pe cea a artei. Este adevărat că arta poate transmite punctul de vedere al elitei, dar este, în același

timp, și un puternic mijloc de expresie al opiniilor contraculturii și al dezacordului. Scriu totul ca europeană, iar această perspectivă modelează inevitabil narațiunea, dar în același timp pornesc deliberat să caut și dincolo de Europa și de America de Nord. O mare parte din istoria omenirii aceste continente nu s-au aflat în centrul atenției, trăind într-o relativă stagnare, reacționând după o vreme la ceea ce se petrecea prin depărtări, unde se născuse o lume artistică mai largă, abia cunoscută în Occident.

Dacă am o speranță legată de această carte, este aceea de a-i inspira pe cititori să se gândească intens la arta care îi înconjoară, la rolul pe care ea îl joacă în lume și în viața fiecăruia dintre noi – și la acea distincție hotărâtoare pe care ne-o poate asigura tuturor.

Panou cu leu în mers de pe Calea Procesiunilor, Babilon, cca 604–562 î. Hr., ceramică glazurată, 99,7 × 230,5 cm. Metropolitan Museum of Art, New York. Fletcher Fund, 1931, 31.13.2

Reconstituire din anii 1930 a Porții lui Iștar de la Babilon din cărămizi originale, cca 575 î. Hr., executate la porunca lui Nabucodonosor al II-lea, lut ars glazurat. Pergamon Museum, Berlin, Germania. Photo © Zev Radovan/Bridgeman Images

Israel-Palestina: o vedere aeriană a Muntelui Templului din estul Ierusalimului, privind spre nord, 2013 d. Hr. Pictures from History/Andrew Shiva/Bridgeman Images

Zidul scurt din *cubiculum* (dormitor) de la Boscoreale, camera M din vila lui Publius Fannius Synistor, cca 50–40 î. Hr., frescă, 265,4 × 334 × 583,9 cm, Boscoreale, Pompei, Roma. Metropolitan Museum of Art, New York, Rogers Fund, 1903, 03.14.13a–g

فقال يا الله اجعوا الزميع وللصدوق جفيلان يذمعا انما قوم ليحيى ولقد اليوم قال فكان الجماعه
ان نابت يبع وتذو اب تصدق دعوته فوجس ما يحسن في افكاره وفطن لما يظن من اشتك انهم وجدوا ذلك

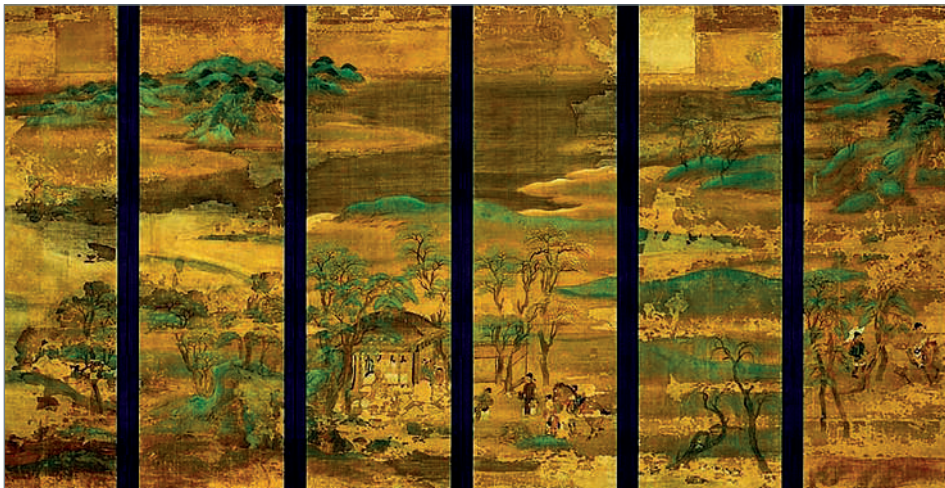
ثم قال يا واه اليتيم وكناه القول المبرر ان خلاصة الجوهر
الملك وفاقا فيما حكى الزمان عن الامتحان يكتم الرجل او يهان

Yahya ibn Mahmoud ibn Yahya ibn Aboul-Hasan ibn Kouvarriha al-Wasiti, invățați în biblioteca din „Casa Înțelepciunii”, în Maqamat al-Hariri, 1236–1237 d. Hr., 37 x 28 cm. Paris, Bibliothèque Nationale de France, MS Parisinus Arabus 5847, fol. 5v. © Archives Charmet/ Bridgeman Images

Minamoto Toshifusa (?), *Lotus Sutra*, capitolul despre „Mijloace oportune” (Chikubushima Sutra), secolul al XI-lea d. Hr., cerneală pe sul de hârtie, 29,6 x 528,5. Tokyo, National Museum, B-2401. ColBase: Integrated Collections Database of the National Institutes for Cultural Heritage, Japan

Japonia Heian, paravan cu peisaj, pigment pe mătase, paravan cu șase panouri, fiecare de 146,4 x 42,7 cm. Kyoto, National Museum, A 甲 227. ColBase: Integrated Collections Database of the National Institutes for Cultural Heritage, Japan

Artă chineză, împăratul Yongle pe Tronul Dragon, probabil secolul al XV-lea d. Hr., cerneală și culori pe mătase (sul desfăcut), 220 x 150 cm. National Palace Museum, Taipei. Pictures from History/Bridgeman Images

Popoarele edo, Benin, mască de fildes a reginei Idia, sec. al XVI-lea d. Hr., fildes, fier și aliaj de cupru, 24,5 x 12,5 x 6 cm. British Museum, London, Af1910, 0513.1. © The Trustees of the British Museum

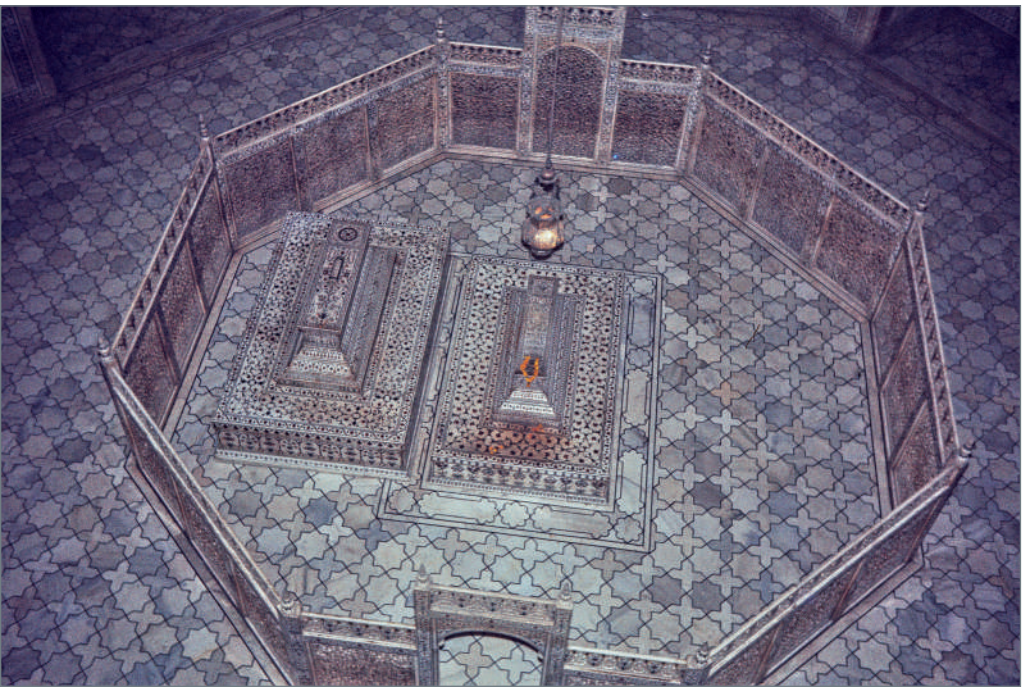
Anonim, *Casa de păpuși a Petronellei Oortman*, după 1686–1710 d. Hr.,
lemn, staniu, sticlă, marmură, hârtie, cupru, catifea, fir și broderie,
255 × 190 × 78 cm × 28 cm. Amsterdam, Rijksmuseum, transferred
1875, BK-NM-1010

Taj Mahal, 1631–1648 d. Hr., Agra, India. Pictures from History/David Henley/
Bridgeman Images

Vedere interioară de la Taj Mahal, 1631–1648 d. Hr., Agra, India, cu vedere în
jos spre paravan și mormintele ceremoniale ale lui Mumtaz Mahal și Shah
Jahan. © Ann & Bury Peerless Archive/Bridgeman Images

William Holman Hunt, *Lumina lumii*, 1900–1904 d. Hr., ulei pe pânză, 304,8 x 193 cm. St. Paul's Cathedral, London, given by the Right Hon Charles Booth. © John Goodall

Vedere peste Maria-Theresien-Platz și Kunsthistorisches Museum, lângă Ringstrasse, 1860–1875 d. Hr., Viena, Austria. © John Goodall

Clădirea Secession de la Viena (Austria), exemplu important de art nouveau Austriac din Karlsplatz. By Alessandro Cristiano/Adobe Stock

John Lennon și Yoko Ono la Hotelul Hilton din Amsterdam, 25 martie 1969 (fotografie alb/negru). Bridgeman Images

Jacob Lawrence, *Și migrații continuau să sosească*, 1940–1941 d. Hr., tempera pe carton, 30,5 x 45,7 cm. MOMA, New York, Gift of Mrs David M. Levy, 28.1942.30. © 2023 Jacob Lawrence/Artists Rights Society (ARS), New York

Oscar Niemeyer, Catedrala din Brasília, Brazilia, proiectată în 1958 d. Hr. Lou Avers. Picture Alliance/DPA/Bridgeman Images

Nord-coreeni citind
ziarul oficial al statului
într-o stație de
metrou, Pyongyang,
2010 d. Hr. © Eric
Lafforgue. All rights
reserved 2023/
Bridgeman Images

CONCLUZIE

Oamenii au produs dintotdeauna artă. S-au întrebat dintotdeauna ce este arta și ce semnificație are ea. Și au recurs la artă ca să exprime idei despre sine și despre societatea în care trăiau, din dorința de a lăsa o moștenire pentru viitor.

În cartea de față am structurat sfera și ingeniozitatea creativității vizuale omenești la care au contribuit milioane de vieți din comunități urbane ale întregii lumi. Pe măsură ce priveam, gândeam și scriam, am fost frapată de legăturile dintre idei și continuitatea lor mult mai mult decât de diferențele dintre ele. Fundamental vorbind, oamenii nu se schimbă. Artă este produsă în continuare pentru scopuri care ar suna și astăzi familiar locuitorilor din Babilon, Ierusalim și Roma. În primul rând, este vorba de satisfacerea nevoilor noastre de adăpost, întreținere, spiritualitate, plăcere, ordine și comunitate. Însă arta nu este sub niciun motiv o forță mereu lipsită de echivoc. Poate stârni invidie și mânie, lăcomie și aroganță. Și nu există mijloc mai eficient de a-i controla pe oameni, influențându-le convingerile, organizându-i și structurându-le chiar și mecanica vieții.

Am plănuțit și am scris o bună parte din acest volum în timpul carantinei, când era dificil să călătorești sau să intri

în legătură cu oricine din afara familiei restrânse. Deși nu am avut cum să ies prea mult în afara casei, prin intermediul artei am putut să circul liber în spațiu și în timp, întâlnind o varietate de oameni și de idei. Iar asta pentru că lucrările de artă au puterea – indiferent dacă le vedem direct sau doar în reproduceri – să ne poarte mintea spre locuri noi, departe de cotidian, și să ne pună în legătură cu o gamă vastă de trăiri omenești. Arta grandioasă ne deschide calea spre experiențe dincolo de sfera cotidiană. Ne poate face fericiți sau ne poate face să plângem. Ne poate aminti de persoane iubite sau ne poate trezi amintiri. Mai mult decât atât, ne poate calma și ne poate aduce mângâiere. Atât în perioada pandemiei, cât și a nesiguranței care a urmat, arta m-a asigurat că spiritul omenesc este capabil să dăinuie. Într-un mod cât se poate de straniu, gândul la artă ne poate mângâia nemăsurat în clipe deosebit de grele. Și merită să ne amintim că inspirația și frumusețea pot veni din ciocniri, din încercări și nedreptăți.

Chiar dacă mulți dintre creatorii lor nu mai există, lucrările de artă nu sunt mute. Spun multe povești, despre geniile care le-au dat viață și despre primii lor proprietari, și despre cei pe care i-au întâlnit. Arta reprezintă liantul dintre oameni și trăirile celor de mult dispăruți. Bronzurile de Benin rămân mărturii care evocă o cultură bogată, prădată, dar nu anihilată. Iar vestigiile Pompeiului roman emană în continuare amestecul de prosperitate și încredere ale unei civilizații căreia nici nu îi trecea prin minte că va ajunge în ruină.

Este incontestabil că o mare parte din artă este produsă sau colecționată de elite. Nu există nicio informație lipsă despre suveranii Babilonului care și-au lăsat numele și titlurile pe pereții și pe fundațiile orașului, despre împărații Ming ale căror însemne regale apăreau pe fiecare vas și pe fiecare farfurie produse în vremea lor ori despre Conducătorii Supremi nord-coreeni ale căror imagini apar peste tot în Pyongyangul modern. Mult mai puțin se știe însă despre femei, în postura de creatoare și de consumatoare de artă, decât despre bărbați. Probabil că nu vom putea niciodată umple acest gol, deoarece femeile apar chiar și astăzi mai rar

decât bărbații în documentele care stau la baza scrierii istoriei. Însă mai mult decât oricare altă sursă istorică, arta este capabilă să ne conecteze emoțional cu oamenii fără nume din epocile apuse. Fragmentele de picturi murale și de ceramică descoperite la Palatul Dar al-Khilafa din Samara evocă viața și emoțiile unor oameni complet dispăruți din punctul nostru de vedere – sclavii și slavele care au trăit doar pentru plăcerea califilor Abbasizi. Dalele din marmură tocită ale Hagiei Sofia din Constantinopol te duc cu gândul la milioanele de oameni care au mers acolo să se roage sau să rămână fermecați. Cine a folosit oare acea casetă japoneză din lemn lăcuit, împodobită cu roți de car din argint și aur? Privind-o și admirându-i complexitatea strălucitoare, ne imaginăm că a servit pentru păstrarea unor lucruri prețuite, poate farduri sau hârtie și cerneală. Acel obiect unic aduce la viață o combinație de banal și frumusețe transcendentă – unul dintre elementele esențiale ale existenței umane.

Fiecare obiect spune o mulțime de povești, iar eu nu am făcut decât să le răscolesc suprafața. Sunt multe lucruri care așteaptă să le descoperi sau să îți trezească gândurile. Scriind această carte, am ajuns să apreciez mult mai mult obiectele pe care le am la îndemână, de la ceașca de cafea din care beau zi de zi până la tablourile de pe pereți și ce au ele de spus despre noi și despre alții. Dar ceea ce eu numesc marea artă, fără să simt nevoia să dau vreo justificare, este o anumită prezență cât se poate de specială. Odată ce în viața noastră există ceva frumos, fără îndoială va apărea și o transformare, alimentată de o plăcere continuă. Și nu este nevoie ca acea prezență să ne aparțină, ci este suficient să credem că ne aparține. Ar putea fi o clădire pe lângă care trecem zilnic, o sculptură dintr-o galerie publică, o vază sau o farfurie de care ne bucurăm, o fotografie pe care o păstrăm sau un film pe care îl vedem cu plăcere. Și când ni se întâmplă să cunoaștem această bucurie, trebuie să o împărțim cu cei din jur, să descoperim cât mai mulți ce ne trezește interesul și ne face fericiți. Pentru că, indiferent ce facem și indiferent cum gândim, putem contribui cu toții la povestea artei, chiar și mulțumindu-ne să o iubim.